

pravi po duhovni moči in pristnosti... Mož, ki je zapustil deske našega glasbenega gledališča, namreč ni bil nikoli »prvak«. Ni se postavljaj, ni blestel, kakor je navada, ni uganjal šentflorjansčine. Ne pomnim, da bi se bili kdaj topili ob njegovih kantomanskih sladostrastjih in da bi nam kdaj razložil, kako z vsem srcem... Pošteno povedano je bil kar nemarno neumetniški. Konec koncev se vendarle vé, koliko kdo zmore in kaj, tudi vatli, s katerimi merimo zaslužnja, imajo častljivo preteklost: saj gre za naš čas — za čas v nas, ni, da bi si delali silo. Natanko pogledano je torej vse prav. Saj se tudi nihče ne razburja. Razburjati se je mogoče za krivice, krivice (in pravice) pa se ravna po povprečju; zunaj povprečja so izjeme in umetnost, kaže, ni stvar izjem, če naj se učimo pri dejstvih.

Bodi zatorej povedano jasno in odkrito: logično je (ne razumno), kakor smo se zahvalili Samu Smerkolju, dosledno je (ne sprejemljivo), kakor so ga precenili zaležni tovariši. Ni bil, še zdaleč ne, enakovreden član naših operistov. Osebnost je (bil), in sicer največja, kar jih je premoglo slovensko glasbeno gledališče po zadnji vojni. Ne lastnik glasu, ne igravec vlog, temveč ustvarjalec s silovito notranjo napetostjo. Delavec, ki je v tonskih zapisih sledil značaje, jih grebel iz brezimnosti arijskega prepevanja v človeške usode. Mož, ki je živel na odru po svoji podobi, z duhovno ostrino razumnika in jedrim zanosom glasbenega odzivanja, polno in zrelo, scela in do kraja. Umetnik, ki je oblikoval resnico današnjih ljudi in zanje, iz in prek kostumov, zunaj in mimo kopit — resnico človeškega doživljanja, zavedanja, spoznanj. Lorenzo in Bocanegra, Telramund in Posa, Scarpia in Francisco, Don Juan in Almagro, Onjegin in Niko, Jago in Orest, Gérard in Rangoni... Vselej v naponu razkrivanja človeškega bi-

stva. V demoniji nravi, ki ustvarjajo zavest o življenju. V opredeljevanju duha, ki išče življenju smisel, sedanji smisel za zdajšnji čas. Kajti (bil) je operni umetnik tristo in nekaj let po firenških humanistih in to mu je (bilo) bliže kot lepote neslanosti našega nečasa.

Najbrže ni kaj dodati. Zgodil se je pač nesporazum usode. Gledano z umetnostnih postavkov omenjenega vlemesta se določeni nekdo kratko malo (spet) ni rodil o pravem času. To se dogaja. S prav tako omenjenih ptičjih višav pa se isti nekdo verjetno ni rodil na pravem kraju. Zakaj v feaški deželi naše glasbene Koromandije tiktaka čas drugače in kolesca ga merijo drugače in svet je videti drugačen in še ljudje povrhu. Najbolj ljudje.

Ni se namreč primerilo prvič, kar nam je razkazal in skril potegavski 1. april. Kakorkoli že teče ta naš čas, teče vendarle. In zapušča svoja znamenja, drugo za drugim. Vsako pa je pars pro toto.

Borut Loparnik

PODRECCOVA BENEČIJA 1884 IN PETRIČIČEVA BENEČIJA 1977

Do Napoleona je Benečijo ločila od drugih slovenskih dežel državna meja patriarhata oz. beneške republike. To politično dejstvo je deželici pod Maturjem zagotovilo čvrsto upravno in sodno avtonomijo, tako da ni nikoli poznala fevdalizma in tlačanstva. Prvi nacionalni trzljaji, ki presegajo cerkveni okvir, nastajajo v času avstrijske zasedbe Benečije (1815 do 1866) in vodilna osebnost tega časa je špeterski Peter Podreka: v tem času berejo Benečani Bleiweisove Novice in postajajo zvesti naročniki mohorjevsk. Leta 1866 se Benečani s plebiscitom odločijo za Italijo, ki jim obljublja spoštovanje starih pravic. Tako jih državna meja spet deli od ostale Slovenije, Italija pa jim ne samo odreka obljubljene pravice,

temveč jih začne takoj zaježiti v obveznost državnega jezika in državne kulture ter jih hoče za vsako ceno spremeniti v stoočinske Italijane. Mazzini je bil tedaj eden redkih mož v Italiji, ki so se izjavili za spoštovanje Slovanov ob italijanski etnični meji in njihovih pravic. V skladu z njegovimi idejami se tedaj oglasi čedadski Carlo Podrecca in posveti vprašanju Benečije celo vrsto knjig, člankov in polemik: *SLAVIA ITALIANA* je izšla 1884 v Čedadu, danes je redkost v malokateri javni in zasebni biblioteki.

Zato je naravno in pravilno, da je Študijski center Nediža v Špetru začel prav s to knjigo vrsto ponatisov in študij o temeljni zgodovinski in kulturni literaturi Benečije.¹

Že sam ponatis tega dela po pobudi samih Benečanov, ki so se v zadnjih letih zagnali v temeljito raziskovanje svoje preteklosti, v zanesljivo analizo svoje sedanjosti ter v osvetljevanje svoje fiziognomije, je vreden največje pozornosti. Prišel bo prav tudi slavistom, zgodovinarjem, sociologom in etnografom.

Slovenska kulturna sredina je sicer bila vedno v preteklosti (in je v sedanjosti) preveč sredotežna, preveč ekskluzivna, da bi mogla in znala prisluhniti političnim, kulturnim in človeškim potrebam periferije. Kakor je v veliki meri odgovorna Za Vrazov (in Dežmanov?) odstop, tako je bila (in je) odgovorna za marsikatero krivico in zamudo na račun skrajnega slovenskega zahoda. Specialisti v ti ali oni stroki (slavistika, etnografija, zgodovina) niso prezrli Rezije in Benečije, saj je tu zanje predragoceno znanstveno lovišče, da bi ga pustile v nemar. Toda za splošno kulturo in nekatere druge stroke (likovna zgodovina, literarna zgodovina idr.) Benečija v glavnem ne obstaja, v

kulturi in ljudski zavesti je sploh ni: vzemite v roke katerikoli slovenski učbenik tostran in onstran meje, pa se boste o tem z lahkoto prepričali. Poskrbeli smo pač, da ne bojo niti naši otroci kaj izvedeli o Benečiji.

Kdor želi spoznati osnovno beneško problematiko v preteklem in tem stoletju, ima zdaj na voljo obsežno in izčrpno biografsko in spremno študijo k Podreccovi knjigi, ki jo je napisal Pavel Petricig: predvsem bi jo morali brati naši politiki, zgodovinarji, učitelji in profesorji, pa tudi vsakemu izobražencu bo lahko zanimivo in tehtno čtivo.

Študija, ki obsega tudi še neobjavljeno fotografsko gradivo, je v celoti objavljena v slovenščini in italijanščini; vse znanstvene študije, ki zadevajo slovensko manjšino v Italiji, zanimajo enako slovenske in italijanske specialiste in jih je treba nujno objaviti v obeh jezikih.

Petričičeva biografska študija o Carlu Podrecci je dejansko pozorna in občutljiva zgodovinska študija o razmerah, sredi katerih je rasel in zorel čedadski odvetnik in pisec, ter o razmerah po vsi Benečiji, ki so mu narekemale toliko knjig in spisov. Benečanom samim in vsem nam lahko služi kot zameetek še nenapisane zgodovine Benečije, in sicer moderne zgodovine, take, ki streže dejanskim zahtevam sodobnega človeka: v tem oziru se res ne moremo več zadovoljiti z Rutarjem, še manj pa s Fajgljem.

Študija je dragocena tudi zato, ker je Petričič pritegnil bogato, javnosti delno še neznano faktografijo, in je vse osvetlil z analitično ostrino in z budnim smislom za vse zgodovinske, sociološke, psihološke, kulturne in praktične momente, ki se prepletajo skozi Podreccovo življenje in delo. Avtor ne zdrkne nikjer na togo verbalistično teoretiziranje, kakor se rado dogaja pri nekaterih zgodovinarjih, temveč išče v teoriji oporo za znanstveno analizo:

¹ Carlo Podrecca, *SLAVIA ITALIANA*, Založništvo tržaškega tiska, Trst 1977. Str. 84+146.

osvetlitev problemov mu pride prej od človeške širine in postave ter od osebnih udeležbe pri vseh življenjskih problemih Benečije. To zagotavlja njegovemu delu vsestransko uporabnost ne samo na strokovni ravni, temveč tudi v praktične namene. Seznam virov in Podreccova bibliografija povečata pomcn in uporabnost študije.

Kako pa beremo Podreccovo knjigo 93 let po nastanku? Mislim, da bo Petričeva uvodna študija pomagala komurkoli bolje razumeti avtorjev namen in vse podatke v knjigi. Znanstvena knjiga to ni, in vendar vsebuje dragoceno gradivo. Njen »politični« namen je, žal, še v marsičem aktualen. Predvsem pa je pisana sočno in živo: torej tudi danes je lahko za nas vse zanimivo in dražljivo čtivo.

Pavle Merku

ZANIMANJE ITALIJANOV ZA SLOVENŠČINO

Malokakšen mednarodni dogovor je zapustil tako pomembne posledice tudi v vsakdanjem življenju posameznikov in nacionalnih skupin kot najnovejši sporazumi med Jugoslavijo in Italijo, ki, kot vse kaže, značilno spreminjajo tudi odnose dveh sosednjih narodnosti.

V začetku letošnjega leta sem prejel vabilo, naj prevzamem tečaj slovenščine za Italijane v Fogliano. Vesel vabila sem se bil odpravil na občino v ta prijazni trg, ki leži ob vznožju kraške planote nedaleč od Doberdoba. Med pogovorom s predsednikom in drugimi predstavniki občine sem ostal nemalo presenečen, ko sem zvedel, naj bi učil skupino osnovnošolcev prvih petih razredov. Starši so izrazili željo, da bi njihovi otroci poznali tudi slovenščino, s katero se srečujejo v vsakdanjem življenju. Pobudo je lahko občina uresničila šele ob ugodnem razvoju političnega sporazumevanja med državama, vendar so dolgo časa imeli težave, ker niso našli učitelja.

Tudi sam sem se zgrozil ob zahtevnosti naloge, ki mi je bila zastavljena, vendar pa je bilo tudi jasno, kako pomembno je, da občina Fogliano uresniči svojo zamisel. Organiziranih je bilo že mnogo tečajev slovenščine za odrasle, vendar praktično niso obstajali za učence nižjih razredov osnovne šole. Poleg tega domala nikoli niso prihajale pobude od uradnih predstavnikov oblasti, kaj šele, da bi le ti prevzeli tudi samo organizacijo. V našem primeru je iniciativa prevzela občina in dosegla soglasje tudi s predstavniki šolskih oblasti, ki so dovolili uporabo šolskih prostorov in učil. Občina ni speljala samo formalno pobudo, pač pa tudi vse konkretne in praktične oblike pomoči pri organizaciji tečaja: zbrala je prijavitelce, organizirala sestanke s starši, našla učitelja, prevzela finančno breme ter celo razmnoževanje skript, obveščanje otrok itd.

Vsekakor je občina Fogliano izpolnila vrsto nalog, kar kaže na resno zavzetost, ki gotovo zasluži vse priznanje. Toliko pomembnejše pa je dejstvo, da prizadevanje te občine ni osamljen primer. Kmalu za tem, ko je tu redno stekel tečaj slovenščine, so se pričele pojavljati podobne pobude tudi v nekaterih drugih občinah, čeprav so povsod imeli velike težave pri iskanju primeren učiteljev.

Kaže, da širjenje zanimanja za slovenščino v italijanskih obmejnih krajih najbolj ovira prav pomanjkanje primeren učiteljev. Razumljivo. Vodja tečaja prevzema nevhvaležno in zelo zahtevno nalogo, saj nima na razpolago nobene primerne priročnika oziroma učbenika. Prav tako niso izdelane metode, ni izkušenj itd. Na razpolago je že cela serija tečajev slovenščine za odrasle (nekateri so pisani posebej za Italijane), ni pa nobenega, ki bi bil primeren za najmlajše učence, ki jih je potrebno motivirati na poseben način, jim razlagati strukturo jezika brez gramatičnih kategorij, jim približati le